

Dva michelsberské hroby z Prahy-Suchdola

Příspěvek k pohřbívání v dlouhých mohylách na přelomu časného a staršího eneolitu

Miroslav Dobeš – Milan Kuchařík – Jan Eigner – Michal Ernée

1. Úvod

Problematika michelsberské kultury v Čechách je v české archeologii přítomna již více než jedno století (*Axamit 1916*), přičemž názory na její roli a chronologické postavení se v kontextu archeologických kultur či skupin z konce českého časného a počátku staršího eneolitu různí (srv. *Neustupný 1961*, 316–318; *Zápotocký – Černá – Dobeš 1989*, 51–54, tab. 2; *Neustupný 2008*, 51–53; *Zápotocký 2013*, 394, tbl. 1). Na váze tak nabývá každý nový soubor, který s ní může být spojován. Jedním z nich je i dvojice kostrových hrobů z Prahy-Suchdola, která přináší nové poznatky nejen z hlediska absolutní chronologie a svérázu typového spektra keramiky z východní periferie rozšíření předmětné archeologické kultury, ale i jejího pohřebního ritu.¹

2. Naleziště

Záchranný archeologický výzkum, který byl vyvolán stavbou rodinného domu na parcele 75/3 v Praze-Suchdole, provedla v dubnu až květnu 2016 společnost Labrys, o. p. s. Zkoumána byla celá plocha pod stávající novostavbou o výměře ca 170 m², na které se podařilo zachytit celkem 14 archeologických objektů. První dva, časně eneolitické kostrové hroby, jsou předmětem předkládané stati, zbytek tvoří větší sídlištní objekty z mladší až pozdní doby bronzové a blíže nedatované sloupové jámy, resp. jamky s ojedinělým výskytem keramiky mladobronzového až pozdně bronzového stáří (viz *obr. 2*).

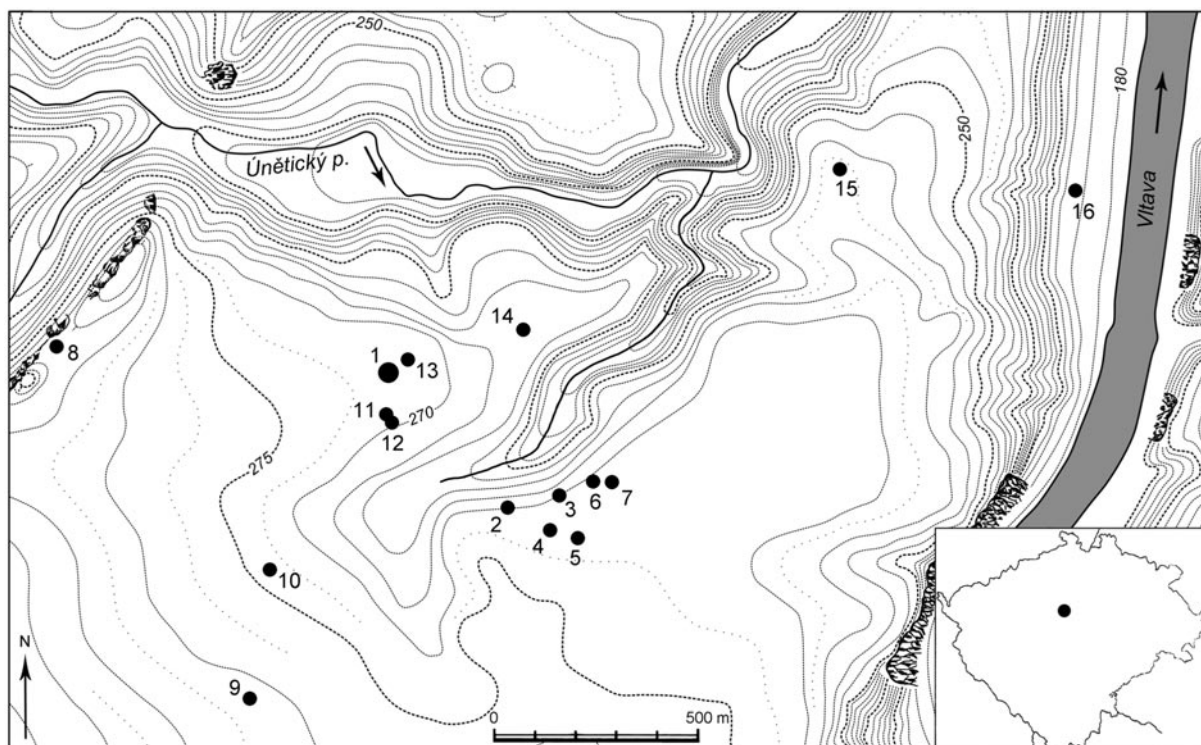
Zkoumaná plocha se nachází v téměř ideální rovině na vysoké levobřežní vltavské terase tvořené fluvialními písčitymi štěrky glaciálů spodního pleistocénu (günz a donau), které jsou v místě překryté sprašemi a písky eolického původu (*Kovanda a kol. 2001*, 88–89, příloha 1), v nadmořské výšce 272 m. Plošina je od severu přes východ až k jihovýchodu omezena roklemi Únětického potoka a vodotečí ústící zprava do Únětického potoka, pouze na jihozápad a západ se otevírá do širší krajiny, ze které ovšem asi po jednom kilometru vystupuje na západě výrazná linie bulžnickových kamýků Kozích hřbetů (*Demek – Mackovčín a kol. 2006*, 242). Vzdálenost k Vltavě činí necelé dva kilometry, převýšení místa nálezů nad její hladinou je však značné – bezmála sto metrů. Podle geodetického referenčního systému WGS-84 střed zkoumané plochy odpovídá 14°22'20.84" východní zeměpisné délky a 50°08'32.90" severní zeměpisné šířky (*obr. 1:1*).

Zdrojem vody pro pravěké osady soustředěné v intravilánu a okolí Starého Suchdola, kam spadá i diskutovaná poloha, téměř jistě byla bezejmenná vodoteč ústící zprava do Únětického potoka, jak ostatně naznačuje i jejich kumulace poblíž pramenné pánve vodoteče (viz *obr. 1:2–7*).²

Potenciální přirozenou vegetaci by v okolí naleziště představovala černýšová dubohabřina (*Melampyrum nemorosum* – *Carpinetum*), s dominantním dubem zimním a habrem, často doplněnými lípou (*Neuhäuslová a kol. 2001*, 85–89, přiložená mapa).

1 Práce byla dokončena s podporou ceny Praemium academiae M. Ernée.

2 V daném kontextu je poznámka o vodním zdroji samozřejmě smysluplná pouze ve vztahu k osídlení z mladší doby bronzové, studovat příslušnou souvislost v případě časně eneolitických (a dalších) pohřebních aktivit má sotva smysl.

Obr. 1. Geomorfologická a hydrologická rekonstrukční mapa s archeologickými nalezišti na katastrech Prahy-Suchdola (1–14) a Roztok (15–16). 1 – rodinný dům čp. 1344 (parcela 75/3); 2 – za sokolovnou, proti čp. 366, *Kudrnáč 1963, 206*; 3 – SZ roh zahrádky ZDŠ M. Alše, čp. 360, *Lutovský – Smejtek a kol. 2005, 597*; 4 – ul. Za sokolovnou, p. 1101/2 a 1102/3–4, *Vávra – Kubálek 2010*; 5 – ul. Za sokolovnou, p. 1057/1–3, *Kuchařík 2009b*; 6 – restaurace V ráji, čp. 100 (p. 589), *Buchvaldek et al. 1997, 166*; 7 – ul. Novosuchdolská 2, čp. 178 (p. 592), lit. viz č. 3; 8 – Kozí hřbety, *Böhm 1928, Kytlicová 2007, 296–297*; 9 – ul. Kosova, p. 6/20–23, *Kuchařík 2009a*; 10 – ul. Kamýcká, těsně severně od p. 13/54, *Gojda 1995*; 11 – býv. Mikulkova vila, čp. 431, *Lutovský – Smejtek a kol. 2005, 452–453, 579–580*; 12 – ca 20 m J od býv. Mikulkovy vily, *Lutovský – Smejtek a kol. 2005, 579–580*; 13 – mezi ul. Ke Kozím hřbetům a Bažantní, p. 74/20–28, lit. viz č. 12; 14 – u drůbežárny, v prostoru p. 2269/3, lit. viz č. 12; 15 – mohylník ve Velkém háji, *Sklenář 2008*; 16 – měnična a rozvodna el. proudu, *Kuna 1991*. Případné lokality z katastrů Sedlece a Únětic nejsou v mapovém výseku vyneseny. Jako podklad posloužila vojenská topografická mapa Topo S-1952 (1:25 000), listy M-33-65-D-a M-33-65-D-b, oba mapované v r. 1954. Rekonstruoval a sestavil M. Dobeš.

3. Sídlně-geografický kontext naleziště

Počínaje zemědělským pravěkem se na katastrech Prahy-Suchdola a přilehlých obcí setkáváme s početnými doklady nejen sídlení a pohřbívání, ale později i kultovních praktik. Neolit zatím není prokázán z okolí historického jádra dnešní obce, Starého Suchdola, tj. při pramenné pánvi již zmíněné vodoteče a po obou březích jejího toku. Poměrně výrazně je však zastoupen v jižní části suchdolského katastru (akce související s výstavbou a činnostmi v jižní části areálu České zemědělské univerzity, viz *Kovářík 1984, 178* – jako katastr Lysolaje; hlášení N. Maška čj. 3212/61 ArÚ Praha) a jeho přechodu do katastru lysolajského až po okraj stejnojmenné čtvrtohorní terasy (*Zápotocká 1998, 216, Taf. 91:1–3; Blažková – Schimerová 2016*). Zastoupení kultury s keramikou lineární tam ovšem není příliš průkazné, bezpečně jsou doloženy až početnější sídlištní objekty a ojediněle i hrobové nálezy kultury s keramikou vypíchanou. Objekty prvně jmenované kultury však pocházejí z nedalekých nalezišť při vltavském levobřeží, ať již jde o cihelny v Praze-Sedlci (*Zápotocká 1998, 186, Taf. 22:1*) či naleziště v Roztokách (*Kuna 1991; Rulf 1991; zde obr. 1:16*), resp. z protilehlého břehu Lysolajského potoka (Denkrova pískovna v Praze-Lysolajích, *Lutovský – Smejtek a kol. 2005, 218*).

Z blízkého okolí diskutované lokality (*obr. 1:1*) jsou tak známy až nálezy eneolitické, které se koncentrují při protilehlém, jižním břehu bezejmenné vodoteče, ve vzdálenosti ca 500 metrů. Zhruba sou-

časný s oběma hroby, spíše však o něco starší by mohl být sídlištní objekt prozkoumaný v roce 2006 v ulici Za sokolovnou, předběžně datovaný do jordanovské kultury (*obr. 1:5; Kuchařík 2009b*). Na dlouhodobější využívání tohoto areálu nejen v eneolitu poukazují nálezy z další parcely ve jmenované ulici, na níž byly identifikovány sídlištní objekty kultury řivnáčské a několik hrobů kultury se šňůrovou keramikou (*obr. 1:4; Vávra – Kubálek 2010*). Hroby indikují možný výskyt větší nekropole v místě, neboť v roce 1908 zachránil J. A. Jíra z nedaleké stavby hostince „V ráji“ početnou kolekci šňůrové keramiky, pocházející údajně ze žárových hrobů (*obr. 1:6; Buchvaldek et al. 1997, 166, obr. 65*). Poloha byla využívána i nadále – ze dvou míst jsou známy nálezy kultury knovízské (*obr. 1:3 a 7; Lutovský – Smejtek a kol. 2005, 597*) a na raně středověké sídliště poukazuje keramika z pozemku za sokolovnou (*obr. 1:2; Kudrnáč 1963, 206*). Sídelní kontinuita bezprostředního okolí pramenné pánve vodoteče je pak ve vrcholném středověku korunována dvorem založeným v místech nedalekého Brandejsova statku, tj. jádra dnešního Starého Suchdola (*Lašťovková – Koťátko 2007, 40–43*).

V terénu severně od vodoteče, mezi ní a Únětickým potokem, představují v současné době oba zde publikované michelsberské hroby nejstarší doklady zemědělského pravěku (*obr. 1:1*). Další pocházejí ze starší doby bronzové, přičemž jde opět o nálezy funerální (dva kostrové hroby kultury únětické narušené při stavbě Mikulkovy vily, *obr. 1:11; Lutovský – Smejtek a kol. 2005, 452–453*). Až téměř po třech tisíciletích se tam setkáváme se sídlištními objekty, jejichž výskyt ve vícero polohách svědčí pro poměrně rozsáhlý a intenzivně osídlený areál z mladší/pozdní doby bronzové. Příslušné prameny byly evidovány při stavbě Mikulkovy vily a těsně jižně od ní (*obr. 1:11 a 12*), mezi ulicemi Ke Kozím hřbetům a Bažantní (*obr. 1:13*) a u bývalé drůbežárny (*obr. 1:14*; blíže ke všem akcím viz *Lutovský – Smejtek a kol. 2005, 579–580*, jako poloha Suchdol 3). Nevýrazné nálezy sídlištního charakteru, patrně z doby bronzové až halštatské, poukazují pravděpodobně na další sídlištní areál, situovaný jihozápadně od výše popsané pramenné pánve (*obr. 1:9–10; Gojda 1995; Kuchařík 2009a*).

Ve funkčně-geografickém kontextu dvou časně eneolitických hrobů nelze opomenout pozoruhodné votivní soubory, které byly objeveny v první polovině 20. století při lámání kamene v Kozích hřbetech (*obr. 1:8*). V prvním případě jde o depot bronzových dýk s litou rukojetí kultury únětické (*Böhm 1928; Divác – Sedláček 1999; Moucha 2005, 144, Taf. 76–83*), ve druhém o dva depoty z mladší doby bronzové – soubor tří bronzových kadlubů a hromadný nálezy zlomků bronzových předmětů (*Kytlicová 2007, 296–297, Taf. 50–53*).

Pokud bychom měli zmínit nálezy michelsberského rázu z nejbližšího okolí, tak je třeba na prvním místě jmenovat keramiku z Hergetovy pískovny v Lysolajích. V masě ostatních eneolitických nálezů tam lze identifikovat dno typického tulipánovitého poháru (intruze v hrobě LXIII kultury se šňůrovou keramikou, *Pleslová-Štiková 1972, 53, obr. 23:1; Buchvaldek et al. 1997, 162–163*) a zlomky mis s řádky drobných kolků/vpichů pod okrajem a na rozhraní hrdla a spodku z objektů LV a LVI (plus další keramika z obou jam? – není jasné, zda jde o intruze v objektech jiného stáří či vlastní jámy kultury michelsberské, viz *Pleslová-Štiková 1972, 51–52, obr. 48–49*). Popsaná keramika by každopádně měla patřit dle periodizace J. Lüninga (*Lüning 1968*) jejímu nejmladšímu, pátému stupni.

4. Kostrové hroby

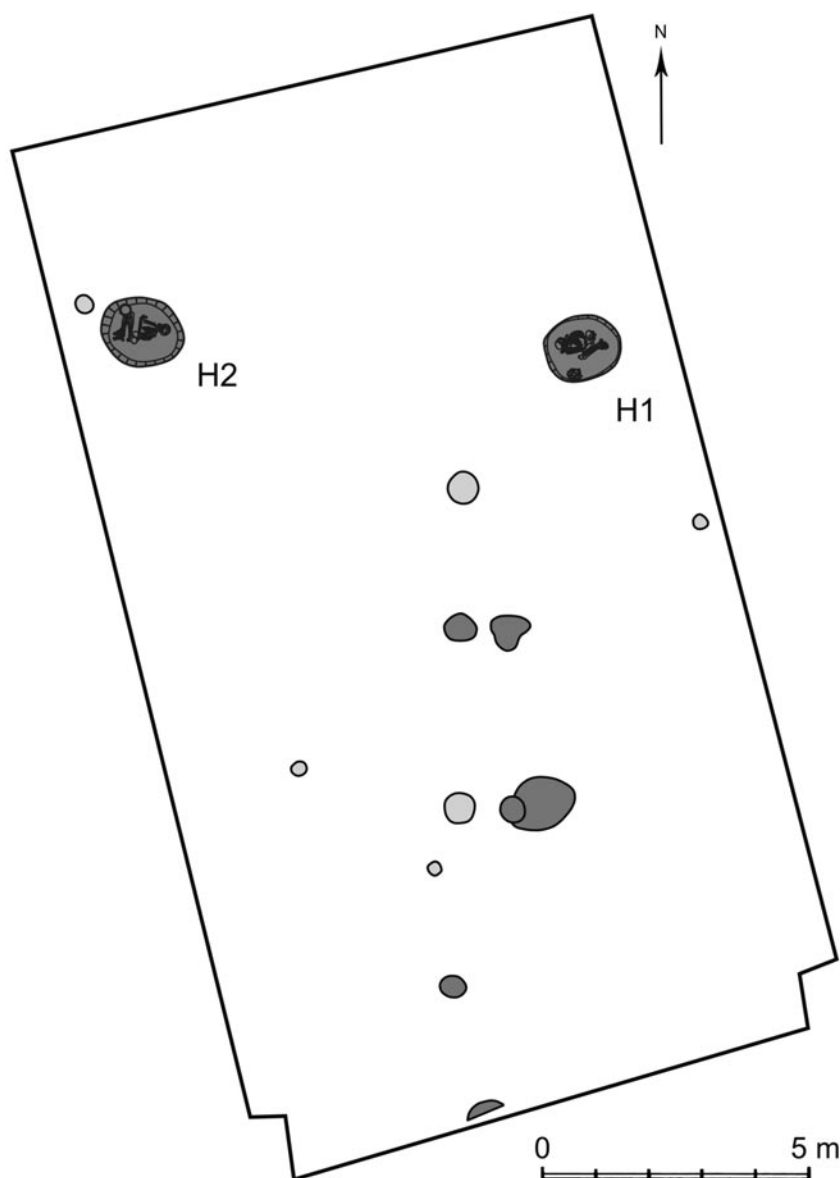
Oba hroby byly zjištěny po mechanizované skrývce ornice a následném ručním dočištění zkoumané plochy na úrovni podloží tvořeného písčitou spraší (*obr. 2*).

Hrob 1, *obr. 3*

Hrobová jáma: v půdoryse oválná, d. 140 cm, š. 120 cm, hloubka od úrovně skrývky 40–45 cm. Její stěny byly přímé a šikmé, ostře přecházely do plochého dna.³

Výplň: černá kompaktní (v NZ „plastická“) hlína, středně ulehlá.

3 Použité zkratky: d. – délka; inv. č. – inventární číslo; lit. – literatura; max. – maximální; NZ – nálezoř zpráva; š – šířka; tl. – tloušťka; v. – výška; zl. – zlomek; Ø – průměr.

Obr. 2. Praha-Suchdol, ul. Ke Kozím hřbetům, parcela 74/3. Plán naleziště s michelsberskými kostrovými hroby (H1 a H2) a sídlištními, resp. funkčně blíže neurčenými objekty z mladší doby bronzové (tmavším šedým tónem) a blíže neurčeného pravěku (světlejším šedým tónem). Na podkladě nálezné zprávy a ostatní terénní dokumentace sestavil M. Dobeš.

Poloha pohřbu a přídavků: vcelku kompletně dochovaný silně skrčený pohřeb byl uložený na pravém boku na dně hrobové jámy. Temenem lebky byl orientovaný k západu, čili obličejem směřoval k jihu (*obr. 4:1*). Před ním, při jižní stěně hrobové jámy a na jejím dně, byly objeveny zlomky lahve (1), která ležela na boku, ústím orientovaná k východu (*obr. 4:2*). Spolu se střepy lahve se v příslušném sáčku našel i nesouvisející atypický zlomek z jiné nádoby, patrně intruze (2).

Antropologické určení pohlaví a věku: dle posudku Marcely Horákové šlo o pohřeb muže zemřelého ve věku *maturus II-senilis* (tj. 50+).⁴

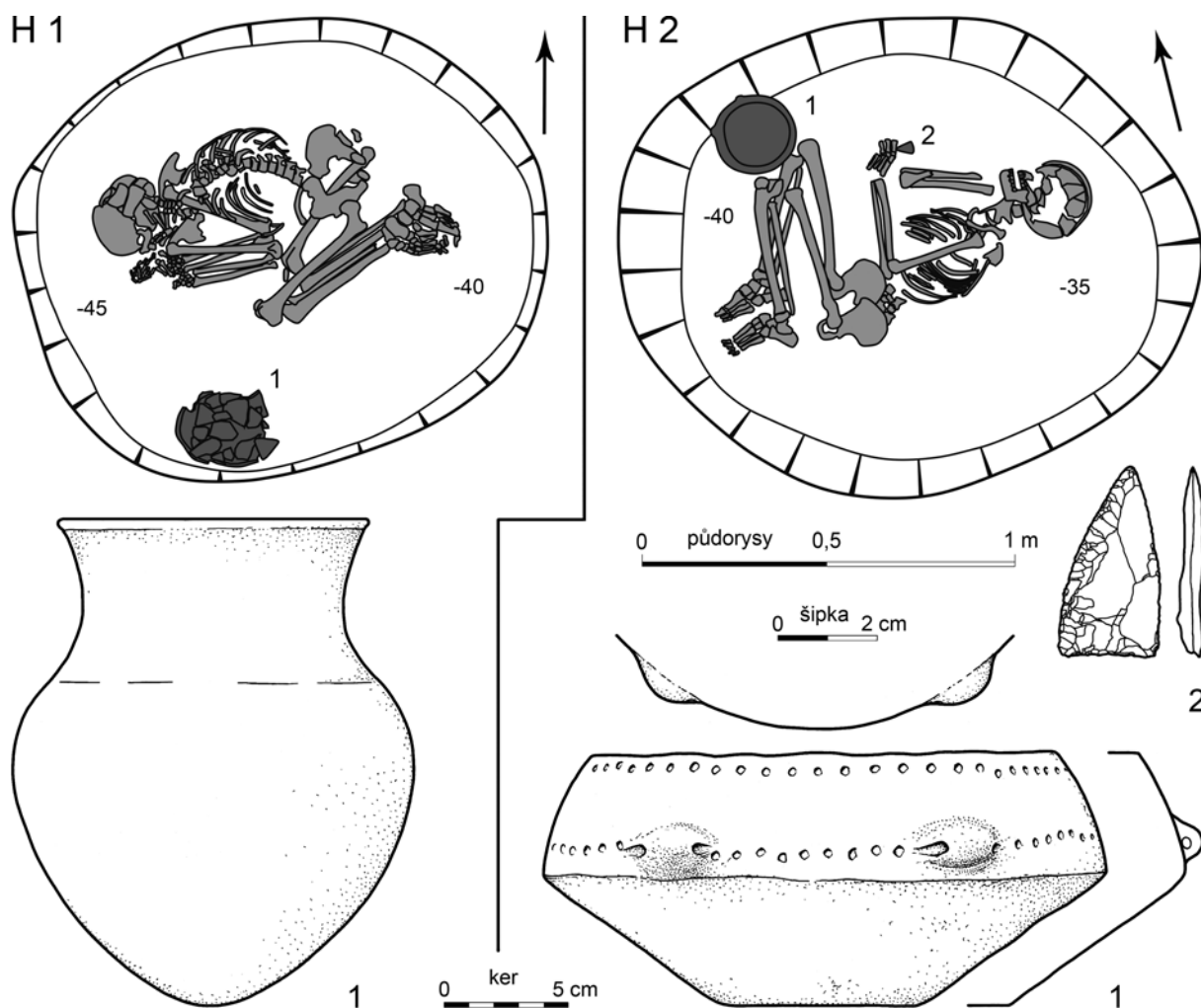
Radiokarbonové datum: CRL-22_0624, viz *obr. 6*.

Nálezy:

1 – lahev. V. 195 mm, Ø okraje 125 mm, š. max. 160 mm ve výšce 104 mm. Povrch hlazený, leštěný, zčásti korodovaný, barva šedohnědá až černá, okraj místy mírně ovalený, hrdlo téměř neznatelně odsazené od plecí, tl. střepu kolísá od 5 mm (okraj) po 12 mm („dno“). Bez výzdoby. Sestavena z 53 zl. Uložení: MM Praha, inv. č. A 719614. *Obr. 3:1 a 5:2*.

2 – atypický zlomek keramiky, max. rozměr 30 mm, tl. 10 mm, povrch nedbale hlazený, okrový.

4 Údaje převzaty z nálezné zprávy T. Blažkové, uložené v archivu Archeologického ústavu v Praze pod značkou C-TX-202100513.

Obr. 3. Praha-Suchdol, ul. Ke Kozím hřbetům, parcela 74/3. Půdorysy a výbava obou michelsberských hrobů. Kreslili M. Černý, M. Dobeš a J. Eigner, sestavil M. Dobeš.

Hrob 2, obr. 3

Hrobová jáma: v půdoryse nepravidelně oválná, d. 155 cm, š. 130 cm, hloubka od úrovně skrývky 35–40 cm. Její stěny byly přímé a šikmé, ostře přecházely do mírně zvlněného plochého dna.

Výplň: černá kompaktní (v NZ „plastická“) hlína, středně ulehlá, v západní polovině při dně poměrně výrazně promíchaná podložní spraší, s výskytem cicvárů.⁵

Poloha pohřbu a přídavků: téměř kompletně dochovaný skrčený pohřeb byl uložený na pravém boku na dně hrobové jámy. Temenem lebky byl orientovaný k východu, čili obličejem směřoval k severu. Před koleny pohřbu stála mísa (1), na dně hrobu (obr. 4:4). Těsně východně od dlaně levé horní končetiny ležela křemencová šipka (2), která směřovala bází (a tedy též předpokládaným dřikem) k východu (obr. 4:3).

Antropologické určení pohlaví a věku: dle posudku Marcely Horákové šlo o pohřeb jedince zemřelého ve věku *juvenis* (tj. 14–19 let), jehož pohlaví nebylo možné určit.

Radiokarbonové datum: CRL-22_0625, viz obr. 6.

Nálezy:

1 – mísa. V. 102 mm, Ø okraje 185 mm, š. max. 225 mm ve výšce 53 mm. Povrch hlazený, leštěný, zčásti korodovaný, barva černošedá, okraj jednoduchý, oblý. Výzdoba: řádek okrouhlých/oválných vpichů pod okrajem, provedený patrně dutou tyčinkou; další řádek nad lomem hrdla a spodku, lehce horizontálně zvlněný, nepravidelný. Sestaveno z osmi zlomků. Uložení: MM Praha, inv. č. A 719615. Obr. 3:1 a 5:1.

5 Byly nasáčkovány spolu s nálezy a označeny jako „struska“.

2 – mírně asymetrická trojúhelníková šipka s rovnou bází, vyrobená na úštěpu. Po obvodu byla formována plochou retuší, na dorzální straně nesou retuš dvě hrany, na ventrální upravena po celém obvodu; báze je rovná, levá hrana více vyklenutá. Podle mikroskopického posouzení L. Kaňákové svědčí pozorované stopy ohlazu nejspíše pro nošení šipky v toulci. Jiné stopy použití, např. v podobě impaktu, se na ní nenachází, artefakt je tak „jedno-cyklovým“ předmětem. Surovina: křemenec typu Tušimice. Rozměry: 38 × 20 × 3 mm. Hmotnost: 4 g. Uložení: MM Praha, inv. č. A 719696. Obr. 3:2 a 5:3.

Malé zbytky tmavé hmoty na obou plochách představují stopy organické hmoty (obr. 5:4). Při měření na Ramanově spektrometru ani infračervenou spektrometrií se nepodařilo její charakter a složení specifikovat.⁶

5. Nálezy a jejich kulturně-chronologické souvislosti

Výbava obou hrobů sestává ze dvou nádob a jedné sílexové šipky. Zatímco v případě šipky jde víceméně o chronologicky a kulturně ambivalentní artefakt s důrazem na funkci předmětu, lze u obou nádob na první pohled pozorovat jasné tvarové podobnosti s keramikou kultury michelsberské.

5.1. Mísa

Mísy s různě profilovaným, avšak zřetelně od spodku odsazeným hrdlem, s typickou výzdobou v podobě řádků vpichů/kolků pod okrajem a při rozhraní hrdla a spodku, patří k typickým formám mladší michelsberské kultury. Všechny spadají do Lünigovy druhé podskupiny mis, přičemž našemu exempláři nejbližší stojí jedinci typu 5, varianty 1, tedy dvojkónické mísy (Lünig 1968, 51–52, Beilage 8). Mísy znázorněné na tabelacích této klasické práce však mají hrdlo lehce prohnuté, konkávní, přesné analogie k tvaru s výrazně konvexní profilací zataženého hrdla tam nenajdeme. Totéž platí i pro další soubory z jádra michelsberské oikumeny, v nichž se vyskytují v naprosté většině případů dvojkónické mísy s konkávní profilací hrdel, často zvýrazněných ostřeji vyhnutým okrajem (srv. namátkou tabulky in Höhn 2002, 166, Taf. 16–20, 23–28; Seidel 2008b; Willms 1982). Mísy s konvexně formovaným hrdlem se ovšem opakovaně objevují na její východní periferii, tj. ve středoněmeckých a zejména českých souborech michelsberské kultury, resp. souborech starobaalberských, s proměnlivým podílem michelsberských prvků (Litoměřice – Höringova pískovna, Zápotocký 2013, 394, 453–454, obr. 8:521; Most – Čepirožská výšina, Zápotocký – Černá – Dobeš 1989, 40, obr. 7:42; Mirošovice, Zápotocký – Muška 1999, 20, 34, obr. 23:43; Praha – Černý Most, Frolik – Mácalová – Zadák 2011, 95–96, obr. 6–7; Wallendorf – Hutberg, Benesch 1941, 32, Abb. 15, Taf. VIII:40a, IX:49e, XII:140r a další). Jejich výzdoba však sestává většinou z řádků hustě kladených subtilních vpichů/kolků, případně zoubkovaných „radýlkovitých“ kolků, na rozdíl od poměrně hrubého provedení na suchdolském exempláři v podobě okrouhlých řidčeji kladených kolků (obr. 5:1). Detailní technikou výzdoby a jejím uspořádáním, byť jen v jednom řádku na rozhraní plecí a hrdla, tak míse z Prahy–Suchdola stojí nejbližší nádoba z kostrového hrobu 2633A ve Vliněvsi (Dobeš – Limburský 2013, 17, obr. 3:1 a tab. 11:1).

V Čechách se s bikónickými mísami s konvexním hrdlem setkáváme již ve starším stupni jordanovské kultury (Dobeš – Kostka – Popelka 2010, 296–301, obr. 4:4 a 9; Sankot – Zápotocký 2011, 79, obr. 12:42) a dále též v jejím stupni mladším (Lünig 1976, 175, Taf. 66:10) i pozdním, schussenriedském (Zápotocký 1996, 442, obr. 21:42), ovšem bez výše popsané vhloubené výzdoby. Ta se naopak v hojném počtu vyskytuje na shodně profilovaných mísách kultury münchenshöfenské v Bavorsku (obecně viz Süß 1976, Taf. 5–12). Doloženy tam jsou nejen ve starších „předjordanovských“ stupních této kultury, ale i v souborech typu Altenmarkt (Bürger 2004, 181, Abb. 33; Meixner 2017, 35, Abb. 13:10), Wallerfing (Uenze 1989, 12–13, Abb. 5 vlevo) a Pilsting–Wiesen (Meixner 2017, 40, Abb. 14:8; Nadler – Zeeb 1994, 170–173, Abb. 29:2), chronologicky paralelních se sekvencí starší – mladší – pozdní kultura jordanovská.

Dvojkónické mísy s konvexně profilovaným hrdlem a příslušnou výzdobou jsou tedy nejspíše specifickou variantou z východní periferie michelsberské kultury, hojně se vyskytující v Čechách a v menší míře ve středním Německu. Je otázkou, do jaké míry měly na jejich detailním vzhledu podíl obdobné

6 Podle sdělení L. Prokeše a K. Slavíčka z Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, kterým tímto děkujeme za provedení měření, stejně jako L. Kaňákové za trasologické posouzení šipky.

tvary bavorské kultury münchshöfenské. Vazby středních a severozápadních Čech směrem na jihozápad, postupně sílí od střešovického horizontu pozdní kultury lengyelské, však tento vliv vůbec nevylučují. Je zajímavé, že i v českém severním sousedství se vyskytují synchronně s mladší a pozdní kulturou jordanovskou mísy s výše popsanou výzdobou, výhradně ovšem jde o tvary s nálevkovitě rozšířeným ústím (mísy skupiny Schöningen/Schiepzig v Posáli a souvisejícím Polabí, viz *Schunke 1994*, 107, Taf. 1:1–5; *Schunke – Viol 2014*). Tvarovou inspiraci v tomto směru tak lze sotva hledat. Obecně lze ovšem nejen v případě mis uvažovat o významném příspěvku vyznívajících časně eneolitických kultur/skupin z východní periferie michelsberské kultury (Münchshöfen, Jordanów, Schiepzig) na transformaci jejího stylu do podoby mladších stupňů Michelsberg III až V.

Mísy s výše popsaným tvarem a výzdobou spadají dle klasického členění J. Lünunga do stupňů Michelsberg III–V (*Lünung 1968*, 52, Beilage 5). Podle B. Höhnové by měly být dvojkónické mísy s touto ornamentací (tj. typ KW4, ovšem s konkávní profilací hrdla, jaká je v jádru michelsberské kultury obvyklá) typické pro její fáze 3c až 4c (*2002*, 166, Abb. 165), což odpovídá stupňům IV a V klasického členění J. Lünunga (srv. *Höhn 2002*, Abb. 169). Pokud bychom do tohoto intervalu promítli dendrochro-

Obr. 4. Praha-Suchdol, ul. Ke Kozím hřbetům, parcela 74/3. Foto detailů kostrových hrobů H1 (1–2) a H2 (3–4). Fotořáfoval Y. Belíž, upravil M. Dobeš.

nologická data z Bodamského jezera, ze souborů pfynské kultury s výskytem michelsberských prvků (*Matuschik 2010*), dospěli bychom k datování příslušného typu mis do 39. až 38. století př. Kr.

5.2. Lahev

Nádoba z hrobu 1 (*obr. 3:1 a 5:2*) bezpochyby naplňuje stylový kánon keramiky michelsberské kultury, na druhou stranu v příslušných souborech sotva najdeme téměř shodný až identický tvar, jak je tomu opakovaně např. u tulipánovitých pohárů. Průměrem těla, větším než je průměr okraje, spadá do kategorie lahví, ty jsou však příznačně zřetelně zúženým hrdlem. Tvarově tedy jde o jakýsi hybrid mezi nimi a poháry.

Jednoduché lahve bez dalších úprav, např. bez prstence, ovšem s typickým oblým dnem, sice lze mezi tvary michelsberské kultury identifikovat, se suchdolským exemplářem se ovšem shodují velmi volně (typ 5, viz *Lüning 1968*, Beilage 8). Vyobrazení materiálu z jádra jejího rozšíření podle výše uvedené srovnávací literatury rovněž neposkytuje přímé analogie, snad s výjimkou shody s profilací kresebně rekonstruovaného hrnce/lahve z Ilsfeldu u Heilbronn, opatřeného ovšem okrajovou lištou a s blátitým slipem (*Seidel 2008a*, Taf. 15:9). Výraznější shody však lze pozorovat s lahví z hornofranckého Grundfeldu na horním Mohanu, snad z hrobu (*Nadler 1994*, 61, Abb. 1), která je ovšem velmi hrubě provedena a zdaleka nedosahuje elegance suchdolského tvaru. V Čechách jde v současné době o první nález dané profilace, zatímni kusy této keramické třídy jsou reprezentovány lahvemi s vrtným plastickým prstencem nad oblým dnem stupně Michelsberg IV (*Zápotocký – Černá – Dobeš 1989*, 44, obr. 10; *Dobeš – Beneš 2018*, 113, obr. 6:1–2).

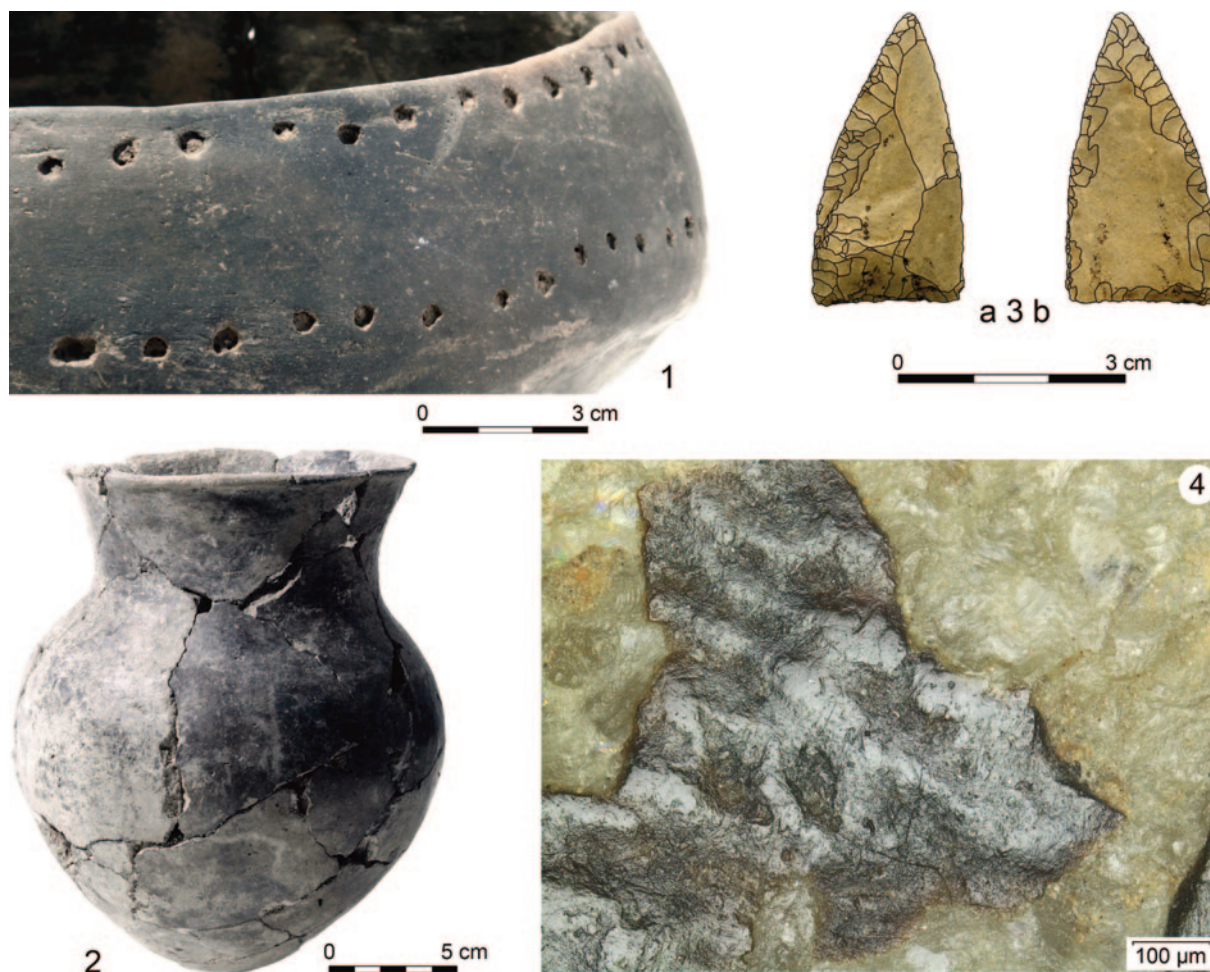
Jednoduché lahve výše popsaného typu jsou spojovány se stupněm Michelsberg III (*Lüning 1968*, 42, Beilage 5), stejně je datován i exemplář z Grundfeldu (*Nadler 1994*, 61) a profilací zhruba odpovídající hrnec z Ilsfeldu (*Seidel 2008a*, 150, Tab. 19 – Befund 27). Archaické postavení lahve z Prahy-Suchdola v rámci michelsberské kultury by mohla podporovat i profilace jejího spodku, která se ve třídě pohárů tvarově nejvíce kryje s typy příznačnými pro stupeň Michelsberg II (srv. *Lüning 1968*, Beilage 5). Pokud bychom tedy přijali datování do stupně MK III jako vyhovující, pak se z absolutně-chronologického hlediska pohybuje nejspíše v průběhu 40. století př. Kr. (*Seidel et al. 2022*, 222–223).

5.3. Šipka

Šipky časného a staršího eneolitu charakterizuje metrická a hlavně morfologická variabilita, a to i v rámci jednotlivých kultur či kulturních skupin (např. *Schön 2012*; v Čechách to dobře ilustruje pro pozdní jordanovskou kulturu lokalita Bdeněves, srv. *Stolz 2014*, 74–75). Také proto nelze v případě sporných kontextů či povrchových nálezů blíže zařadit i větší soubory nálezů, včetně šipek (např. *Eigner – Přichystal – Dobeš 2017*). Využívání křemence typu Tušimice je v rámci eneolitu rovněž průběžné, což platí ponejvíce pro jeho časnou až střední fázi (např. *Eigner – Přichystal – Dobeš 2017*, 605–606). K využití *ad hoc* tvarově vyhovujících ústěpů rovněž docházelo běžně, a to nejen na projektily.

V michelsberské kultuře musíme i přes nečetnost srovnávacího materiálu počítat se značnou morfometrickou pestrostí hrotů šípů. Z chronologicky obdobného hrobového kontextu jako v Praze-Suchdole pochází v Čechách pouze dvě křemencové šipky z Chudeřína (*Holodňák 2006*, 195–197; *Zápotocký 2013*, 427, obr. 29).⁷ Další tři šipky jsou evidovány z výšinného sídliště na Černém vrchu u Svržna (*Chytráček 1993*, 235, Fig. 7:11–13). Západně od našeho území je místy nálezová základna četnější (např. *Höhn 2002*, 124–125, Taf. 34:1–3; *Schön 2012*, 814 s lit., Abb. 3:1–7; *Willms 1982*, 24–27). Báze nanejvýš velkých michelsberských šipek bývá konvexní, konkávní nebo i rovná, jako na suchdolském exempláři; liší se u nich také zakřivení bočních hran. Zdá se, že chybí typy s výrazně ostře vykrojenou bází, variety s řapem jsou výjimečné (*Kieselbach 2012*, 908). Další ze sledovatelných identifikačních znaků – retuš – se rovněž mění od částečně ploché po celoplošnou; artefakt pokrývá buď jednostranně či spíše bifaciálně (pokud lze podle ne vždy kompletní dokumentace usuzovat).

7 Obě šipky byly v chudeřinském hrobě uloženy obdobně jako v suchdolském, tj. před trupem zemřelého.

Obr. 5. Praha-Suchdol, ul. Ke Kozím hřbetům, parcela 74/3. 1 – detail výzdoby na míse z hrobu H2; 2 – lahev z hrobu H1; 3 – dorzální (a) a ventrální (b) strana křemencové šipky z hrobu H2 s kresebně zvýrazněnou retuší; 4 – detail organické hmoty na povrchu šipky. Foto J. Rendek, L. Kaňáková a J. Eigner, sestavil M. Dobeš.

6. Pohřební rítus

Není třeba zdůrazňovat, že kostrové hroby s pohřby uloženými ve skrčené poloze se v Čechách standardně vyskytují minimálně od počátku neolitu až po závěr starší doby bronzové, v tomto ohledu tak nejsou oba případy z Prahy-Suchdola ničím výjimečné. Ve srovnání s chronologicky zhruba odpovídajícími entitami lze vysledovat značnou podobnost s pohřby baalberského stupně kultury nálevkovitých pohárů. Shodně s jejich většinou jsou uloženy na pravém boku, orientovány ve směru východ–západ, s rukama složenými před obličejem, alternativně s pohledem na sever či jih (viz *Vávra – Zápotocký 2016*, 654–657). Totožný pohřební rítus je doložen i u kostrových hrobů, které bychom na základě přídavek definovali jako michelsberské (*Zápotocký – Černá – Dobeš 1989*, 42–45, obr. 9:1–2; *Dobeš – Kuchařík 2023*)⁸.

V kontextu převažující rovnoběžkové orientace zjišťované u hrobů výše popsané kategorie je při pohledu na schematizovaný plán výzkumu velmi nápadná její shoda s osou protínající oba hroby (viz *obr. 2*). Spolu s dominantní polohou naleziště v takřka rovinném terénu na svrchní vltavské terase se

⁸ Publikované (a výše citované) hroby s michelsberskými přídávky a dostačujícími nálezovými okolnostmi jsou zatím pouze dva. První, vybavený typickou lahví stupně Michelsberg IV, byl prozkoumán ve Veliké Vsi u Podbořan, druhý, se džbánem a tulipánovitým pohárem stupňů Michelsberg IV–V, pochází z Prahy-Ruzyně. U ostatních hrobů s michelsberskými tvary není poloha a orientace pohřbů známa.

nabízí interpretace, že oba hroby byly v minulosti kryty násypem tzv. dlouhé mohyly. Ty jsou typické v různých částech Evropy právě pro končící páté a první půli čtvrtého tisíciletí (výstižný souhrn dané problematiky viz *Šumberová – Zápotocký 2022*, 100–111, obr. 33–38). V Čechách nejsou jejich nadzemní části ani v jednom případě dochovány, na skrytých plochách je prozrazují stopy příslušného ohrazení v podobě obvodových žlabů či linií kúlových jamek (národným a často citovaným příkladem jsou půdorysy dlouhých mohyl zjištěné v Březně u Loun, publikované včetně návrhu jejich původního vzhledu, viz *Pleinerová 1980*, obr. 1, 10–11 a 24). Forma ohrazení však mohla být různá, vůbec nemusela zasahovat do podloží, mohla být již dříve orbou zničena, případně zcela absentující. Pro mohylové násypy různých forem pak svědčí horizontálně-stratigrafická pozorování, jako jsou značná vzdálenost mezi jednotlivými hroby (*Böhm 1941*, 178), nápadně „prázdná“ místa ve shlucích hrobů (*Šmejda 2001*) či právě uspořádání v osách (*Křišťuf 2004*), jak je tomu i v Praze-Suchdole.⁹

Pro michelsberskou kulturu jsou v jádru jejího rozšíření příznačné pohřby, resp. pozůstatky částí lidských těl v příkopech velkých ohrazení a různých dalších sídlištních, případně kultovních objektech (*Nickel 1997; Jeunesse 2010*). Regulérní kostrové hroby se vyskytují ponejvíce na východní periferii, v Čechách, přičemž ritem jsou prakticky shodné s pohřebními projevy baalberského stupně nálevkovitých pohárů (viz výše). Otázkou ovšem zůstává, do jaké míry jde o adaptaci na zvyklosti místního prostředí, neboť i z jádra rozšíření michelsberské kultury jsou dnes ojediněle známy kostrové pohřby skrčenců uložených v dlouhých mohylách. Vyskytují se již v časném stadiu kultury, tj. před rokem 4000 BC (Beaurieux v Pikardii), několik dlouhých mohyl je doloženo i východně od Rýna ve Středních Francích, Wetterau a Württembersku (*Groneborn 2010*, 245; *Nadler 2016*).

7. Radiokarbonové datování

Z koster obou pohřbů byl odebrán vzorek na radiouhlíkové datování – jeho výsledky a související doprovodné údaje jsou uvedeny na *obr. 6*. Průběh kalibrační křivky, na níž jsou naměřená data v modu BP promítána, bohužel generuje poměrně dlouhé časové intervaly, které nabízejí též variantní řešení při úvahách o současnosti či následnosti obou hrobů. Pokud bychom považovali hroby za následné, pak by jistou indicií potvrzující „mladší“ pozici hrobu 2 vůči hrobu 1 mohlo být umístění posledně jmenovaného hrobu ve východní části předpokládané mohyly, kde se obvykle nacházejí primární pohřby (viz např. pozice obou pohřbů v březenské mohyle 62, kde je východní hrob LXXIII zřetelně starší než hrob LXXV, zjevně dodatečně umístěný doprostřed mohyly, viz *obr. 6*, srv. *Pleinerová 1980*, obr. 1).

Naměřené hodnoty bohužel neřeší detailnější chronologickou pozici obou pohřbů v rámci mladší michelsberské kultury, neboť jejich společný interval v zásadě pokrývá veškerý čas vymezený stupňům Michelsberg III až V. Pokud bychom vzali v úvahu pouze časové rozpětí radiouhlíkového data z hrobu 1, dle výše uvedených indicií možná primárního, pak bychom mohli vyloučit jeho datování do posledního, pátého stupně diskutované kultury (srv. *Matuschik 2010*).

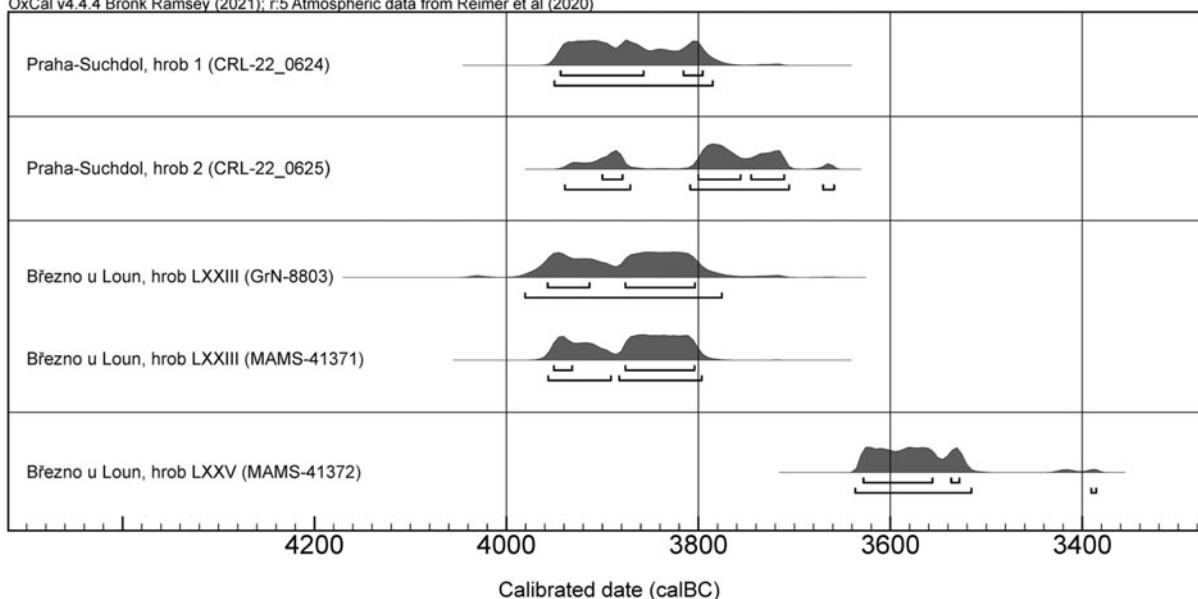
Z kulturně obdobných celků jsou v současné době z publikovaných dat k dispozici tři, přičemž všechna se týkají kostrových hrobů z Vliněvsí (*Dobeš – Limburský 2013*, 17, obr. 3 a 51; *Papac et al. 2021*, supplementary text).¹⁰ Na komplikovanou a interpretačně nejednoznačně uchopitelnou kulturně-chronologickou situaci Čech v prvních třech stoletích 4. tisíciletí př. Kr. poukazují další radiouhlíková data obdobného chronologického rozptylu, jako je tomu u hrobů z Prahy-Suchdola. Na jedné straně jsou takto datovány některé ryze baalberské soubory z obchvatu Kolína (z plochy III u Štítar, viz *Šumberová – Zápotocký 2022*, 71–74, obr. 17 a 43), na straně druhé do daného intervalu spadají obě data z pozdnějordanovského (schussenriedského) sídliště v Bdeněvsi u Plzně a část dat z Bylan – Nade vsí (*Dobeš et al. 2016*, 90–94, *obr. 29*, s další literaturou).

9 Podle sdělení autora výzkumu M. Kuchaříka byla v místě registrována nápadná mocnost ornice, která by mohla svědčit pro rozvlečený mohylový násyp. Nutno dodat, že na starších mapách není patrná žádná porucha parcelace jako indicie terénní překážky v podobě mohyly.

10 Objekt 2633A, KIA-40230, 5023±28 BP, tj. 3946–3710 BC 2σ; obj. 2895, MAMS-41358, 4949±25 BP, tj. 3778–3660 BC 2σ (pro tentýž objekt starší datum CRL-10179, 5064±82 BP, tj. 4037–3653 BC 2σ).

Lokalita	Hrob č.	Vzorek	Datum BP	¹⁴ C BC 1σ	¹⁴ C BC 2σ	δ ¹³ C AMS (‰)	C:N	C (%)	Kolagen (%)	Materiál	Poznámka	Literatura
Praha-Suchdol	1	CRL-22_0624	5053±24	3943-3797	3949-3788	-20,8	3,2	41,6	11,6	Homo, phalang + costa		—
Praha-Suchdol	2	CRL-22_0625	5005±23	3897-3712	3939-3660	-18,8	3,2	45,1	10,8	Homo, phalang + costa		—
Březno u Loun	LXXIII	GrN-8803	5090±45	3958-3804	3980-3777	—	—	—	—	Homo, kost neident.	není AMS	Pleinerová 1980
Březno u Loun	LXXIII	MAMS-41371	5078±25	3951-3804	3957-3797	-21,1	3,2	35,2	1,2	Homo, kost neident.		Papac et. al. 2021
Březno u Loun	LXXV	MAMS-41372	4768±26	3629-3528	3637-3516	-22,8	3,2	27,4	1,2	Homo, os petrosus sin.		Papac et. al. 2021

OxCal v4.4.4 Bronk Ramsey (2021); r:5 Atmospheric data from Reimer et al (2020)

Obr. 6. Praha-Suchdol a Březno u Loun. Tabulka a kalibrační diagram radiouhlíkových dat. Zhotovil P. Limburský.

8. Závěr

Oba kostrové hroby objevené v roce 2016 v Praze-Suchdole jsou informačně nepochybně velmi cenné s tím, že v mnoha ohledech nabízejí pozoruhodné interpretace.

V prvé řadě je již při letném pohledu na jejich polohu a uspořádání v terénu nápadná jejich vzájemná osová orientace ve směru východ–západ a umístění v téměř absolutní rovině na svrchní vltavské terase. Poloha a sled hrobů v jedné ose tak vybízí k interpretaci předpokládající jejich původní překrytí násypem tzv. dlouhé mohyly, jak tomu bylo např. v případě zhruba souvěkových hrobů v Březně u Loun (Pleinerová 1980). Samotný pohřební ritus sestávající z pohřbů skrčenců orientovaných v jednom případě obličejovou částí k severu a ve druhém k jihu je obvyklý i pro zhruba následující baalberský stupeň kultury nálevkovitých pohárů (viz Vávra – Zápotocký 2016). Kontinuita obou archeologických kultur je tedy v tomto ohledu zřejmá, ovšem výskyt popsaného pohřebního ritu v michelsberské kultuře zejména na východní periferii jejího rozšíření může být výsledkem působení místního kostrového způsobu pohřbívání obvyklého v Čechách s větší či menší intenzitou již od neolitu, nikoli odlišných pohřebních praktik vlastních michelsberské kultuře v jádru její oikumeny na západ od našich hranic.

Osobitý je i styl keramických přídavek v hrobech. Na jedné straně jde nepopíratelně o tvary hlásící se k michelsberské kultuře, na straně druhé jde o formy příznačné opět pro východní okraj její oikumeny, táhnoucí se zhruba od středního Německa přes Čechy do Bavorska. Pro dvojkónické mísy s konvexním okrajem tam najdeme téměř přesné předlohy v předchozích kulturních formacích (včetně uspořádání výzdoby to platí zejména pro kulturu münchshöfenskou v Bavorsku) a poté i v baalbersko-michelsberském stupni kultury nálevkovitých pohárů. Zvláštním tvarovým hybridem je i lahev profilací inklinující k poháru, snad s jedinou přesnější analogií v horním Pomohání (Grundfeld: Nadler 1994, 61,

Abb. 1). Určení přesnější chronologické pozice obou tvarů (a tím i datování obou hrobů) v rámci klasického členění J. Lüninga (*Lüning 1968*) je proto obtížné, lahev by mohla patřit stupni Michelsberg III a mísa stupňům IV až V.

Jediná trojúhelníkovitá šipka z hrobu č. 2 neumožňuje bližší závěry, morfometricky se ale ze skupiny soudobých artefaktů nejen v Čechách nevymyká. Také surovina je běžná, jedná se o v českém eneolitu oblíbený křemenec typu Tušimice. Stopy použití nebyly na šipce zjištěny. Stanovit specifické rysy michelsberské produkce štípaných artefaktů se ani na západ od nás dosud nepodařilo.

Se svrchu vymezeným intervalem mladší michelsberské kultury zhruba souzní i radiouhlíková data. Pro primární chronologickou pozici hrobu 1 v předpokládané dlouhé mohyle by pak kromě polohy v její východní části mohlo svědčit i ¹⁴C datum spadající po kalibraci do 40. až 39. století (3950–3790 BC, tj. zhruba do stupňů MK III–IV, srv. *Matuschik 2010*). Interval druhého hrobu by pak obsáhl všechny tři mladší stupně diskutované kultury.

Literatura

- Axamit, J. 1916:* Nové nálezy t. zv. Michelsberské keramiky v Čechách. Památky archaeologické 28, 69–72.
- Benesch, F. 1941:* Die Festung Hutberg, eine jungneolithische Mischsiedlung bei Wallendorf, Kr. Merseburg. Veröffentlichungen der Landesanstalt für Volkheitskunde zu Halle 12. Halle.
- Blažková, T. – Schimerová, E. 2016:* Hrob kultury s vypíchanou keramikou z Prahy-Lysolají. *Archaeologica Pragensia* 23, 5–14.
- Böhm, J. 1928:* Poklad bronzových dýk na Kozích Hřbetech. (Předběžná zpráva.). Památky archeologické 36, 1–14.
- Böhm, J. 1941:* Kronika objeveného věku. Praha.
- Buchvaldek, M. – Moucha, V. – Popelka, M. – Vojtěchovská, I. 1997:* Katalogy šňůrové keramiky v Čechách XI–XIV. Kladensko, Slánsko, Kralupsko a Praha-západ. *Præhistorica* 22, 113–255.
- Bürger, J. 2004:* Neues zur späten Münchshöfener Kultur in Bayern. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 34, 177–192.
- Demek, J. – Mackovčín, P. a kol. 2006:* Zeměpisný lexikon ČSR. Hory a nížiny. Brno.
- Divac, G. – Sedláček, Z. 1999:* Hortfund der altbronzezeitlichen Dolche von Praha 6 – Suchdol. *Fontes archaeologici Pragenses – Supplementum* 1. Praha.
- Dobeš, M. – Beneš, Z. 2018:* Nový nález michelsbersko-baalberského horizontu ze středních Čech (39. stol. BC): hrob (?) z Chotýše, okr. Kolín. *Archeologie ve středních Čechách* 22, 109–119.
- Dobeš, M. – Kostka, M. – Popelka, M. 2010:* Žárové hroby jordanovské kultury z Prahy-Bubenče a Dejvic. *Archaeologica Pragensia* 20, 294–316.
- Dobeš, M. – Kuchařík, M. 2023:* Kostrový hrob z přelomu časného a staršího eneolitu z Prahy-Ruzyně. *Archaeologica Pragensia* 26, v tisku.
- Dobeš, M. – Limburský, P. 2013:* Pohřebiště staršího eneolitu a šňůrové keramiky ve Vliněvsi. S příspěvky Želimira Brniče, Jakuba Likovského, Miroslava Popelky, René Kyselého a Jaroslava Hlaváče. *Archeologické studijní materiály* 22. Praha.
- Dobeš, M. – Stránská, P. – Křivánek, R. – Limburský, P. 2016:* Časně eneolitické ohrazení ve Vliněvsi. Příspěvek k povaze kontaktu mezi jordanovskou a michelsberskou kulturou v Čechách. *Památky archeologické* 107, 51–115.
- Eigner, J. – Přichystal, A. – Dobeš, M. 2017:* Časný a starší eneolit Kadaňska a horního Poohří pohledem kamenné industrie. *Archeologie ve středních Čechách* 21, 577–615.
- Frolík, J. – Mácalová, M. – Zadák, J. 2011:* Nález michelsberské nádoby na polykulturním sídlišti v Praze 9 – Černém Mostě. *Archeologie ve středních Čechách* 15, 93–100.
- Gojda, M. 1995:* Praha-Suchdol, obv. Praha 6. Výzkumy v Čechách 1990/2, 290–291.
- Groneborn, D. 2010:* Eliten, Prestigegüter, Representationsgräber. Eine Spurensuche nach politischen Organisationsformen. In: C. Lichter (Hrsg.), *Jungsteinzeit im Umbruch. Die „Michelsberger Kultur“ in Mitteleuropa vor 6000 Jahren. Katalog zur Ausstellung im Badischen Landesmuseum Schloss Karlsruhe 20. 11. 2010 – 15. 5. 2011.* Karlsruhe – Darmstadt, 243–249.
- Höhn, B. 2002:* Michelsberger Kultur in der Wetterau. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie* 87. Bonn.

- Holodňák, P. 2006:* Labyrintem žateckého pravěku. Ústí nad Labem.
- Chytráček, M. 1993:* The Early Eneolithic settlement on Černý vrch near Svržno, district of Domažlice. Archeologické rozhledy 46, 221–244.
- Jeunesse, Ch. 2010:* Die Michelsberger Kultur. Eine Kultur ohne Friedhöfe. In: C. Lichter (Hrsg.), Jungsteinzeit im Umbruch. Die „Michelsberger Kultur“ in Mitteleuropa vor 6000 Jahren. Katalog zur Ausstellung im Badischen Landesmuseum Schloss Karlsruhe 20. 11. 2010 – 15. 5. 2011. Karlsruhe – Darmstadt, 90–95.
- Kieselbach, P. 2012:* Gerätebestand des Jung- bis Endneolithikums. In: H. Floss (Hrsg.), Steinartefakte. Vom Altpaläolithikum bis in die Neuzeit. Tübingen, 901–922.
- Kovanda, J. a kol. 2001:* Neživá příroda Prahy a jejího okolí. Praha.
- Kovářík, J. 1984:* Praha 6 – Lysolaje, Vysoká škola zemědělská. Pražský sborník historický 17, 178.
- Křišťuf, P. 2004:* Pohřebiště ve Velkých Žernosekách a problém mohyl KNP v Čechách. In: M. Lutovský (ed.), Otázky neolitu a eneolitu 2003. Sborník referátů z 22. pracovního setkání badatelů zaměřených na výzkum neolitu a eneolitu. Český Brod – Kounice 23. až 26. září 2003. Praha, 287–294.
- Kudrnáč, J. 1963:* Vývoj slovanského osídlení mezi pražským Povltavím, Labem, Sázavou a Výrovkou. Památky archeologické 54, 173–223.
- Kuchařík, M. 2009a:* Praha-Suchdol, okr. Praha 6. Výzkumy v Čechách 2006, 164 (položka 614).
- Kuchařík, M. 2009b:* Praha-Suchdol, okr. Praha 6. Výzkumy v Čechách 2006, 164 (položka 615).
- Kuna, M. 1991:* Archeologický výzkum neolitického sídliště v Roztokách 1980–1985. Historie výzkumu, popis lokality a sídlištních objektů. Muzeum a současnost 10/I, 23–87.
- Kytlicová, O. 2007:* Jungbronzezeitliche Hortfunde in Böhmen. Prähistorische Bronzefunde. Abteilung XX. Band 12. Stuttgart.
- Laštovková, B. – Koťátko, J. 2007:* Pražské usedlosti. Praha.
- Lüning, J. 1968:* Die Michelsberger Kultur. Ihre Funde in zeitlicher und räumlicher Gliederung. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 48, 1–350.
- Lüning, J. 1976:* Schussenried und Jordansmühl. In: H. Schwabedissen (Hrsg.), Die Anfänge des Neolithikums vom Orient bis Nordeuropa. Teil Vb. Westliches Mitteleuropa. Fundamenta. Monographien zur Urgeschichte. Reihe A. Band 3. Köln – Wien, 122–187.
- Lutovský, M. – Smejtek, L. a kol. 2005:* Pravěká Praha. Praha.
- Matuschik, I. 2010:* Michelsberg am Bodensee. In: C. Lichter (Hrsg.), Jungsteinzeit im Umbruch. Die „Michelsberger Kultur“ in Mitteleuropa vor 6000 Jahren. Katalog zur Ausstellung im Badischen Landesmuseum Schloss Karlsruhe 20. 11. 2010 – 15. 5. 2011. Karlsruhe – Darmstadt, 116–120.
- Meixner, D. 2017:* Alles „klassisch“? Überlegungen zur inneren Chronologie der frühjungneolithischen Münchshöfener Kultur. Bayerische Vorgeschichtsblätter 82, 7–56.
- Moucha, V. 2005:* Hortfunde der frühen Bronzezeit in Böhmen. Praha.
- Nadler, M. 1994:* Ein Grabfund (?) der Michelsberger Kultur vom Obermain. Bericht der bayerischen Bodendenkmalpflege 30/31 (1989/90), 58–65.
- Nadler, M. 2016:* Earthen Long Barrows in Süddeutschland. In: J. Beran – R. Einicke – V. Schimpff – K. Wagner – T. Weber (Hrsg.), Lehren – Sammeln – Publizieren. Dem Hochschullehrer, Museumsmann und Verleger Hans-Jürgen Beier zum 60. Geburtstag von Freunden und Kollegen gewidmet. Leipzig, 113–126.
- Nadler, M. – Zeeb, A. 1994:* Südbayern zwischen Linearbandkeramik und Altheim: ein neuer Gliederungsvorschlag (mit Beiträgen von Karl Böhm, Henriette Brink-Kloke, Karin Riedhammer, Robert Ganslmeier, Ulrike Poensgen, Erika Riedmeier-Fischer, Helmut Spatz, Michael M. Rind und Frauke Blaich). In: H.-J. Beier (Hrsg.), Der Rössener Horizont in Mitteleuropa. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 6. Wilkau-Hasslau, 127–189.
- Neuhäuslová, Z. a kol. 2001:* Mapa potenciální přirozené vegetace ČR. Praha.
- Neustupný, E. F. 1961:* Die westlichen Kulturen im böhmischen Äneolithikum. In: J. Böhm – S. J. De Laet (eds.), L'Europe à la fin de l'âge de la pierre. Actes du Symposium consacré aux problèmes du Néolithique européen. Prague – Liblice – Brno, 5–12 octobre 1959. Praha, 313–320.
- Neustupný, E. 2008:* Časný eneolit. In: E. Neustupný (ed.), Archeologie pravěkých Čech/4. Eneolit. Praha, 38–59.
- Nickel, C. 1997:* Michelsberger Skelettreste aus Michelsberger Fundzusammenhängen. Zur Interpretation einer Fundgattung. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 78, 29–196.
- Papac, L. – Ernée, M. – Dobeš, M. – Langová, M. – Rohrlach, A. B. – Aron, F. – Neumann, G. U. – Spyrou, M. A. – Rohland, N. – Velemínský, P. – Kuna, M. – Brzobohatá, H. – Culleton, B. – Daněček, D. – Danielisová, A. – Dobisíková, M. – Hložek, J. – Kennett, D. J. – Klementová, J. – Kostka, M. – Křišťuf, P. – Kuchařík, M. – Kuljavceva Hlavová, J. –*

- Limburský, P. – Malyková, D. – Mattiello, L. – Pecinová, M. – Petrišćáková, K. – Průchová, E. – Stránská, P. – Smejtek, L. – Špaček, J. – Šumberová, R. – Švejcar, O. – Trefný, M. – Vávra, M. – Kolář, J. – Heyd, V. – Krause, J. – Pinhasi, R. – Reich, D. – Schiffels, S. – Haak, W. 2021: Dynamic changes in genomic and social structures in third millennium BCE central Europe, Science Advances 7/35 (25 Aug 2021), 1–17. DOI: 10.1126/sciadv.abi6941.*
- Pleinerová, I. 1980: Kultovní objekty z mladší doby kamenné v Březně u Loun. Památky archeologické 71, 10–60.*
- Pleslová-Štiková, E. 1972: Eneolitické osídlení v Lysolajích u Prahy (s příspěvkem B. Soudského: Výzkum v r. 1953, str. 58–70). Památky archeologické 63, 3–141.*
- Rulf, J. 1991: Archeologický výzkum neolitického sídliště v Roztokách. Keramika. Muzeum a současnost 10/I, 88–176.*
- Sankot, P. – Zápotocký, M. 2011: Eneolitický sídlištní areál (jordanovská a řivnáčská kultura) s kruhovým objektem – rondelem v Tuchoměřicích, okr. Praha-západ. Památky archeologické 102, 59–116.*
- Seidel, U. 2008a: Michelsberger Erdwerke im Raum Heilbronn: Neckarsulm-Obereisesheim „Hetzenberg“ und Ilsfeld „Ebene“, Lkr. Heilbronn, Heilbronn-Klingenberg „Schlossberg“, Stadtkreis Heilbronn. Band 1. Text, Literatur und Anhänge (mit Beiträgen von W. Scharff und W. Torke). Materialhefte zur Archäologie in Baden-Württemberg 81. Stuttgart.*
- Seidel, U. 2008b: Michelsberger Erdwerke im Raum Heilbronn: Neckarsulm-Obereisesheim „Hetzenberg“ und Ilsfeld „Ebene“, Lkr. Heilbronn, Heilbronn-Klingenberg „Schlossberg“, Stadtkreis Heilbronn. Band 2. Kataloge und Tafeln. Materialhefte zur Archäologie in Baden-Württemberg 81. Stuttgart.*
- Seidel, U. – Baum, T. – Hoffstadt, J. – Kaiser, M. J. – Regner-Kamlah, B. – Scharff, W. 2022: Oberderdingen-Großvillars, Lkr. Karlsruhe. Epirössen und der Beginn der Michelsberger Kultur. Forschungen und Berichte zur Archäologie in Baden-Württemberg 21. Wiesbaden.*
- Schön, W. 2012: Neolithische Pfeilköpfe. In: H. Floss (Hrsg.), Steinartefakte. Vom Altpaläolithikum bis in die Neuzeit. Tübingen, 807–825.*
- Schunke, T. 1994: „Schöninger Gruppe“. In: H.-J. Beier – R. Einicke (Hrsg.), Das Neolithikum im Mittelelbe-Saale-Gebiet und in der Altmark. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 4. Wilkau-Hasslau, 107–112.*
- Schunke, T. – Viol, P. 2014: Die »Schiepziger Gruppe« – eine Fundlücke wird gefüllt. In: H. Meller – S. Friederich (Hrsg.), Salzmünde-Schiepzig – ein Ort, zwei Kulturen. Ausgrabungen an der Westumfahrung Halle (A 143). Teil I. Halle (Saale), 113–121, 458–467.*
- Sklenář, K. 2008: Mohylové pohřebiště ve Velkém háji u Roztok. Nálezy a výzkumy 1848–1856. Archeologie ve středních Čechách 12, 183–204.*
- Stolz, D. 2014: Štípaná industrie. In: M. Dobeš – M. Metlička, Raný eneolit v jihozápadních Čechách. S příspěvky P. Kočára a D. Stolze. Archeologie západních Čech – Supplementum 1. Plzeň, 67–76.*
- Süss, L. 1976: Zur Münchshöfener Gruppe in Bayern. In: H. Schwabedissen (Hrsg.), Die Anfänge des Neolithikums vom Orient bis Nordeuropa. Teil Vb. Westliches Mitteleuropa. Fundamenta. Monographien zur Urgeschichte. Reihe A. Band 3. Köln – Wien, 1–121.*
- Šmejda, L. 2001: Kostel, nebo mohyla? Příspěvek ke studiu pohřebních areálů. Archeologické rozhledy 53, 499–514.*
- Šumberová, R. – Zápotocký, M. 2022: Kultura nálevkovitých pohárů na silničním obchvatu Kolína (39./38.–35./34. stol. před Kr.). Sídelní síť mikroregionu a ohrazení typu dlouhých mohyl na východě středních Čech. Památky archeologické 113, 45–134.*
- Uenze, H.-P. 1989: Die Facies Wallerfing. Eine Kulturgruppe des Jungneolithikums in Südbayern. Archäologische Denkmäler im Landkreis Deggendorf. Heft 2. Deggendorf.*
- Vávra, J. – Kubálek, P. 2010: Eneolitické sídliště a pohřebiště kultury se šňůrovou keramikou, Praha-Suchdol, ul. Za Sokolovnou. In: Zprávy České archeologické společnosti – Supplément 78 (Archeologické výzkumy v Čechách 2009. Sborník referátů z informačního kolokvia). Praha, 23.*
- Vávra, M. – Zápotocký, M. 2016: Pohřebiště staršího, baalberského stupně kultury nálevkovitých pohárů a hrob kultury se šňůrovou keramikou z Kolína-Šťaralky. Archeologie ve středních Čechách 20, 639–660.*
- Willms, Ch. 1982: Zwei Fundplätze der Michelsberger Kultur aus dem westliche Münsterland, gleichzeitig ein Beitrag zum neolithischen Silexhandel in Mitteleuropa. Münstersche Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte 12. Hildesheim.*
- Zápotocká, M. 1998: Bestattungsritus des böhmischen Neolithikums (5500–4200 B. C.). Gräber und Gräberfelder der Kultur mit Linear-, Stichband- und Lengyelkeramik. Praha.*
- Zápotocký, M. 1996: Raný eneolit v severočeském Polabí. Archeologické rozhledy 48, 404–459, 543–544.*

Zápotocký, M. 2013: Kultura nálevkovitých pohárů v severočeském Polabí (ca 40.–33. století př. Kr.). *Archeologie ve středních Čechách* 17, 387–513.

Zápotocký, M. – Černá, E. – Dobeš, M. 1989: Michelsberské nálezy ze severozápadních Čech. *Památky archeologické* 80, 30–58.

Zápotocký, M. – Muška, J. 1999: Kultura nálevkovitých pohárů na Bilinsku. In: P. Čech (ed.), *Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1993–1997*. Most, 7–43.

Zwei Michelsberger Körpergräber aus Prag-Suchdol Ein Beitrag zur Bestattungsritus in Langhügeln an der Wende vom Früh- zum Altäneolithikum

In dem Beitrag werden zwei Körpergräber, die 2016 auf einer für den Bau eines Familienhauses vorgesehenen Fläche untersucht wurden, ausführlich veröffentlicht. Die Fundstelle liegt auf einer hohen Terrasse am linken Ufer der Moldau, in einem nahezu ebenen Gelände fast hundert Meter über dem Wasserspiegel. Das Plateau wird von Norden über Osten nach Südosten hin durch die Schluchten des Únětický-Bachs und einen von rechts in den Únětický-Bach mündenden Wasserlauf begrenzt. Bloß nach Südwesten und Westen öffnet es sich in eine breitere Landschaft (*Abb. 1*). An der gegebenen Stelle, d. h. zwischen dem Wasserlauf und dem Únětický-Bach, handelt es sich um die ältesten Belege der landwirtschaftlichen Vorgeschichte. Aus jüngeren Perioden wurden dort erst jung- und spätbronzezeitliche Befunde erfasst (siehe *Abb. 1* und *2*).

Die Körpergräber wurden in sandigen Löss eingetieft, ihre Füllung bestand aus tiefschwarzem kompaktem Lehm. Am Boden der Gräber wurden zwei auf der rechten Seite liegende stark gehockte Skelette gefunden, die mit ihrer Längsachse etwa in der Ost-West-Richtung orientiert waren. Im Grab 1, mit einer Flasche ausgestattet, war der Hocker mit dem Schädelscheitel nach Westen und mit dem Blick nach Süden orientiert. Im Grab 2, mit einer Knickwandschüssel und einer Pfeilspitze ausgestattet, lag die Bestattung in entgegengesetzter Richtung, also mit dem Schädelscheitel nach Osten und dem Blick nach Norden orientiert (siehe *Abb. 3–5*). Anhand der anthropologischen Begutachtung wurde im Grab 1 ein älterer Mann (*maturus II–senilis*) und im Grab 2 ein Minderjähriger unbestimmten Geschlechts (*juvenis*) bestattet.

Beide Gefäße gehören auf den ersten Blick zum Formenspektrum der Michelsberger Kultur, jedoch finden wir für sie in ihrem Kerngebiet (also etwa im Einzugsgebiet des Rheins) keine exakten Formanalogien. Die doppelkonische Knickwandschüssel mit typischem „Michelsberger“ Dekor aus Prag-Suchdol hat einen deutlich konvexen Hals, während ähnliche Schüsseln aus dem Kerngebiet der Michelsberger Kultur eher konkaven Hals haben. Schüsseln von derselben Profilierung wie diejenigen in Prag-Suchdol sind in Böhmen (und in Mitteldeutschland) in diesem Horizont durchaus üblich. Ähnlich wie bei anderen Randgebieten der Michelsberger Kultur handelt es sich daher auch in Böhmen vermutlich um eine durch das lokale Kultursubstrat modifizierte Form – unverzierte doppelkonische Schüsseln mit konvexen Halsen finden sich in der lokalen Jordansmühler Kultur, wobei die Schüsseln mit dem oben genannten Verzierungsstil für die Münchshöfener Kultur in Bayern typisch sind. Für die Flasche, bzw. eine Mischform zwischen Flasche und Becher, finden wir im Michelsberger Kerngebiet ebenfalls keine direkten Analogien. Beide Gefäße sollten der jüngeren Phase der Michelsberger Kultur angehören – die Knickwandschüssel den Stufen MK IV–V und die Flasche wohl der Stufe MK III. Der typologisch-chronologischen Bestimmung entsprechen mit ihrem Intervall auch die gemessenen Radiokarbondaten (siehe *Abb. 6*).

Die Pfeilspitze aus Grab 2 wurde aus Quarzit vom Typ Tušimice hergestellt. Erhalten blieben daran Überreste des organischen Bindemittels, mit dem sie auf den Pfeilschaft angeklebt wurde (*Abb. 5:3–4*).

Beim Blick auf die Lage der beiden Gräber im Gelände ist es sehr wahrscheinlich, dass sie ursprünglich von einem einzigen Langhügel überdeckt waren – beide liegen auf derselben, in Ost-West-Richtung orientierten Achse, in dominanter Lage auf einer hohen Terrasse, zudem auf einer fast idealen Ebene. Aufgrund der intensiven und langjährigen landwirtschaftlichen Bewirtschaftung des Standortes ist es wahrscheinlich, dass eventuelle oberirdische Teile des Langhügels, möglicherweise auch Spuren seiner Konstruktion (umlaufende Rinnen, Pfostenlöcher usw.), schon früher zerpflegt wurden. Als Analogie

aus Böhmen sind vor allem die Gräber in Langhügeln aus Březno bei Louny zu nennen, die aufgrund der Radiokarbonaten und anderer Indizien etwa gleich alt sind (siehe *Abb. 6*).

Deutsch von *Jana Kličová*

Abb. 1. Geomorphologische und hydrologische Rekonstruktionskarte mit archäologischen Fundstellen in den Katastergebieten von Prag-Suchdol (1–14) und Rožtoky (15–16).

Abb. 2. Prag-Suchdol. Plan der Fundstelle mit Körpergräbern der Michelsberger Kultur (H1 und H2) und mit Siedlungsobjekten, bzw. funktional nicht näher bestimmten Objekten aus der Jungbronzezeit (dunkelgrau) und aus einer unspezifizierten prähistorischen Periode (hellgrau).

Abb. 3. Prag-Suchdol. Grundrisse und Ausstattung der beiden Michelsberger Gräber.

Abb. 4. Prag-Suchdol. Detailfotos der Körpergräber H1 (1–2) und H2 (3–4).

Abb. 5. Prag-Suchdol. 1 – Detail der Verzierung auf der Knickwandschüssel aus Grab H2; 2 – Flasche aus Grab H1; 3 – dorsale (a) und ventrale (b) Seite der Quarzitpfeilspitze aus Grab H2 mit zeichnerisch betonten Retusche; 4 – Detail der dunklen organischen Substanz an der Oberfläche der Pfeilspitze.

Abb. 6. Prag-Suchdol und Březno u Loun. Werte (oben) und Eichungsdiagramm der ¹⁴C Daten (unten).

Miroslav Dobeš, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Letenská 4, 118 01 Praha 1
dobes@arup.cas.cz

Milan Kuchařík, Labrys, o. p. s., Hloubětínská 16/11, 198 00 Praha 9
kucharik@labrys.cz

Jan Eigner, Národní muzeum, Historické muzeum, Václavské náměstí 1700/68, 115 79 Praha 1
jan.eigner@nm.cz

Michal Ernée, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Letenská 4, 118 01 Praha 1
ernee@arup.cas.cz